85 години

Международна научно-практическа конференция

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Том I

85 години

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

Международна научно-практическа конференция

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

8-9 ноември 2021 г.

Том I

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Свищов, 8-9 ноември 2021 г.

Посветена на 85 години от създаването
на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ I

Международната научно-практическа конференция е организирана в изпълнение проект НФ-2-2021 „Устойчиво развитие и социално-икономическа кохезия през XXI век – тенденции и предизвикателства“, финансиран със средства по Наредба на МОН за насърчаване на научно-изследователската дейност

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2021

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Проф. д-р Марияна Божинова
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ - председател
Проф. д. н. Борислав Борисов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Стоян Проданов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Катя Личева
Доц. д-р Людмил Несторов
Доц. д-р Марина Николова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Силвия Костова
Доц. д-р Христо Сирашки

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Румен Ерусалимов - *председател*
Проф. д-р Пенка Шишманова
Проф. д-р Стефан Симеонов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Светослав Илийчовски
Доц. д-р Теодора Филипова
Гл. ас. д-р Асен Божиков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Любчо Варамезов - *председател*
Проф. д-р Анета Денева
Проф. д-р Атанас Атанасов
Проф. д-р Йордан Василев
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д-р Маргарита Богданова
Проф. д-р Пенка Шишманова
Проф. д-р Стефан Симеонов
Доц. д-р Александър Ганчев
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Светослав Илийчовски
Доц. д-р Теодора Филипова

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

ISBN 978-954-23-2067-8 (print)
ISBN 978-954-23-2068-5 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND SOCIO-ECONOMIC COHESION IN THE 21ST CENTURY: TRENDS AND CHALLENGES

Svishtov, 8th - 9th November 2021

Dedicated to the 85th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME I

The international scientific and practical conference has been organized as implementation of project SF-2-2021 "Sustainable Development and Socio-Economic Cohesion in the 21st Century: Trends and Challenges", financed with funds by Ordinance of the Ministry of Education and Science for encouraging scientific research

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2021

PROGRAM COMMITTEE
Prof. Mariyana Bozhinova, Ph.D.
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Borislav Borissov, D.Sc.
Prof. Bozhidar Bozhinov, D.Sc.
Prof. Stoyan Prodanov, Ph.D.
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, Ph.D.
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, Ph.D.
Assoc. Prof. Irena Emilova, Ph.D.
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, Ph.D.
Assoc. Prof. Katya Licheva, Ph.D.
Assoc. Prof. Lyudmil Nestorov, Ph.D.
Assoc. Prof. Marina Nikolova, Ph.D.
Assoc. Prof. Plamen Petkov, Ph.D.
Assoc. Prof Silviya Kostova, Ph.D.
Assoc. Prof Hristo Sirashki, Ph.D.

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Rumen Erusalimov, Ph.D., Chairman
Prof. Penka Shishmanova, Ph.D.
Prof. Stefan Simeonov, Ph.D.
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, Ph.D.
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Svetoslav Iliychovksi, Ph.D.
Assoc. Prof. Teodora Filipova, Ph.D.
Head Asst. Asen Bozhikov, Ph.D.

EDITORIAL COMMITTEE
Prof. Lyubcho Varamezov, Ph.D., Chairman
Prof. Aneta Deneva, Ph.D.
Prof. Atanas Atanasov, Ph.D.
Prof. Yordan Vasilev, Ph.D.
Prof. Krasimir Shishmanov, Ph.D.
Prof. Margarita Bogdanova, Ph.D.
Prof. Penka Shishmanova, Ph.D.
Prof. Stefan Simeonov, Ph.D.
Assoc. Prof. Aleksandar Ganchev, Ph.D.
Assoc. Prof. Ventsislav Vassilev, Ph.D.
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, Ph.D.
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Rumen Erusalimov, Ph.D.
Assoc. Prof. Svetoslav Iliychovski, Ph.D.
Assoc. Prof. Teodora Filipova, Ph.D.

The published materials have been reviewed. The authors are responsible for the content and layout of their papers, the opinions expressed, the data used and the sources cited.

ISBN 978-954-23-2067-8 (print)
ISBN 978-954-23-2068-5 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ I

ПЛЕНАРНИ ДОКЛАДИ

ПЪТЯТ КЪМ УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНА КОХЕЗИЯ –
МАКРОИКОНОМИЧЕСКИ РИСКОВЕ И БАРИЕРИ
Проф. д.ик.н. Димитър М. Иванов …… 7

ПРОБЛЕМАТИЧНОТО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА
Проф. д-р Митко Димитров …… 31

ФИНАНСИ, ИКОНОМИКС, ЗАСТРАХОВАНЕ И ОСИГУРЯВАНЕ

ИКОНОМИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА УПРАВЛЕНИЕТО
НА ПУБЛИЧНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ И ИМОТИТЕ –
ДЪРЖАВНАТА И ОБЩИНСКА СОБСТВЕНОСТ
Проф. д.н. Борислав Борисов …….. 51

СИСТЕМНО-СТРУКТУРНЫЙ КРИЗИС И ЕГО ПРОЯВЛЕНИЕ
В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ COVID-19
д.э.н., профессор, Зверяков Михаил Иванович …… 59

ИЗМЕРВАНЕ ВЪЗДЕЙСТВИЕТО НА ПАНДЕМИЯТА
ОТ COVID-19 ВЪРХУ КОРПОРАТИВНИТЕ ПОЛИТИКИ
ЗА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Андрей Захариев …… 67

ОБЛАГОРОДЯВАНЕ НА ПЛОСКИЯ ДАНЪК В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Румен Брусарски …… 75

ДВИЖЕЩИ СИЛИ НА ИНТЕГРАЦИЯ В ГЛОБАЛНИТЕ ЦИФРОВИ ВЕРИГИ
ЗА СЪЗДАВАНЕ НА ДОБАВЕНА СТОЙНОСТ
Проф. д-р Сава Димов …… 83

ЕФЕКТИ ОТ ПРОГРАМАТА НА ЕЦБ ЗА ЗАКУПУВАНЕ НА АКТИВИ
В УСЛОВИЯТА НА ИЗВЪНРЕДНА СИТУАЦИЯ, ПРИЧИНЕНА ОТ ПАНДЕМИЯ
Проф. д-р Силвия Трифонова …… 95

ТЕСТВАНЕ НА КОРЕКТИВНИ ВЕРОЯТНОСТНИ МОДЕЛИ
ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКИ ОПЦИИ ВЪРХУ АКЦИИ
Проф. д-р Стефан Симеонов, Д-р Теодор Тодоров …… 108

КОНКУРЕНЦИЯ И КОНЦЕНТРАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИЯ
ОБЩОЗАСТРАХОВАТЕЛЕН ПАЗАР (2011-2020 г.). СТРУКТУРЕН АНАЛИЗ
И ЕМПИРИЧНИ НАБЛЮДЕНИЯ
Проф. д-р Стоян Проданов …… 116

THE IMPLEMENTATION OF GOALS OF BALANCED DEVELOPMENT
OF POLAND AGAINST THE CHALLENGES AND DANGERS
OF WASTE MANAGEMENT
Assoc. Prof. Ireneusz T. Dziubek, Dr Tatiana Manasterska 126

MODERN FEATURES OF TRUST ASSET MANAGEMENT
Postgraduate student Stanislav Perminov, Assoc. Prof. Deniss Djakons, PhD 136

ИНДУСТРИЯТА НА ХЕДЖ ФОНДОВЕТЕ В ЕРАТА
НА РАЗХЛАБЕНИТЕ ПАРИЧНИ ПОЛИТИКИ И COVID-19
Доц. д-р Александър Ганчев 142

РАЗНОСКИТЕ КАТО НЕДЕЛИМА ЧАСТ ОТ АНАЛИЗА
НА РЕЗУЛТАТИТЕ ПО ИМУЩЕСТВЕНО ЗАСТРАХОВАНЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Венцислав Василев 150

ВЛИЯНИЕ СТРУКТУРЫ ЭКОНОМИКИ НА ОБЕСПЕЧЕНИЕ
УСТОЙЧИВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА И РАЗВИТИЯ
Кандидат экономических наук, доцент Шараг Елена Сергеевна 159

СТРАТЕГИЧЕСКИ ДЕЙСТВИЯ НА БЪЛГАРСКИТЕ СТОПАНСКИ
ОРГАНИЗАЦИИ В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЯ ОТ COVID-19
Доц. д-р Илиан Минков 166

ИНСТИТУЦИИ И НЕРАВЕНСТВО
Доц. д-р Калин Господинов 174

ПОВЕДЕНЧЕСКИ ПОДХОД КЪМ ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ -
ВЪЗМОЖНОСТИ И ОГРАНИЧЕНИЯ
Доц. д-р Калоян Колев 181

ПРОБЛЕМИ НА ЛОЯЛНОСТТА В БАНКОВИТЕ ИНСТИТУЦИИ
ПРИ СЪВРЕМЕННИТЕ УСЛОВИЯ
Доц. д-р Катя Личева 190

ЦЕЛЕСЪОБРАЗНОСТ И ЕФЕКТИ
НА МЕЖДУРЕГИОНАЛНАТА ДАНЪЧНА КОНКУРЕНЦИЯ
Доц. д-р Людмил Найденов 196

ВЪЗМОЖНИ ГРЕШКИ ПРИ ВЪЗЛАГАНЕТО
НА ОБЩЕСТВЕНИ ПОРЪЧКИ В БЪЛГАРСКАТА ПРАКТИКА
Доц. д-р Марин Маринов, Красимир Парашкевов 204

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ДЪЛГОСРОЧНИТЕ ГРИЖИ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Николай Нинов 210

ЕФЕКТИ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ COVID ВЪРХУ ЗДРАВНИТЕ РАЗХОДИ
Доц. д-р Николай Атанасов 219

ПОДХОДИ И ПРАКТИКА НА ДЪРЖАВНОТО ФИНАНСИРАНЕ
НА ПУБЛИЧНОТО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ
Доц. д-р Пламен Йорданов, **Гл. ас. д-р Маргарита Николова** 230

ФИСКАЛНИТЕ ОБЛЕКЧЕНИЯ ЗА ЛИЦА С УВРЕЖДАНИЯ КАТО ПРИКРИТИ
СОЦИАЛНИ ПЛАЩАНИЯ ПРИ ИНВАЛИДНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, Ас. д-р Йордан Йорданов,
Докторант Жанета Ангелова 238

ОТРАЖЕНИЕ НА КОВИД-19 ВЪРХУ ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПЛАЩАНИЯ
ПО ЗАСТРАХОВКА „КАСКО“ НА МПС В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Румен Ерусалимов 246

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА СПРАВЕДЛИВОСТ –
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ВЪЗМОЖНОСТИ
Доц. д-р Силвия Топлева 251

ДЪЛГОСРОЧНИ ИКОНОМИЧЕСКИ ЕФЕКТИ
НА ПАНДЕМИИТЕ – УРОЦИ ОТ НЯКОИ ПРЕДХОДНИ КРИЗИ
Гл. ас. д-р Александър Б. Тодоров 258

ЕВРОФИНАНСИРАНЕТО КАТО СРЕДСТВО ЗА ПОВИШАВАНЕ
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ СЕКТОР
„ПРОИЗВОДСТВО НА ОБЛЕКЛО ОТ ТЕКСТИЛ“
Гл. ас. д-р Ангелина Терзиева 266

НЯКОИ АСПЕКТИ НА ВЪЗДЕЙСТВИЕТО НА COVID-19
ВЪРХУ БЪЛГАРСКИЯ ЗАСТРАХОВАТЕЛЕН ПАЗАР
Гл. ас. д-р Анелия Панева 274

ПАЗАРЪТ НА ЗДРАВНО ЗАСТРАХОВАНЕ В БЪЛГАРИЯ –
СЪСТОЯНИЕ, РАЗВИТИЕ И ТЕНДЕНЦИИ
Гл. ас. д-р Валентина Нинова 281

ФИСКАЛНА ИНТЕГРАЦИЯ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ –
НЕОБХОДИМОСТ, УСЛОВИЯ И ЕФЕКТИ
Гл. ас. д-р Димитър Костов 289

БЪЛГАРИЯ ПО ПЪТЯ КЪМ ЕВРОЗОНАТА
Гл. ас. д-р Петя Василева 297

ДИНАМИКА НА ВЪНШНАТА ТЪРГОВИЯ НА БЪЛГАРИЯ
СЪС СТРАНИТЕ ЧЛЕНКИ НА ЕВРОСЪЮЗА
Гл. ас. д-р Сергей Радуканов 304

ПРОМЕНЯЩИТЕ СЕ РОЛИ НА ФИСКАЛНАТА И ПАРИЧНАТА ПОЛИТИКА
В СВЕТЛИНАТА НА COVID-19 В СТРАНИ С РАЗЛИЧЕН ПАРИЧЕН РЕЖИМ
Гл. ас. д-р Соня Георгиева 310

АСПЕКТИ НА НАЦИОНАЛНАТА ПОЛИТИКАТА
ПО ЗАЕТОСТТА И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД НЕЯ
Гл. ас. д-р Таня Илиева ……..……..……..……..… 320

ПОВЕДЕНЧЕСКИ ИНВЕСТИЦИОННИ СТРАТЕГИИ –
ВЪЗМОЖНОСТ ЗА УСТОЙЧИВИ РЕЗУЛТАТИ
ОТ АКТИВНО ИНВЕСТИРАНЕ
Гл. ас. д-р Цветан Павлов ……...……. 325

ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ПРЕД БЪДЕЩИТЕ ПЕНСИОНЕРИ
В КОНТЕКСТА НА НОРМАТИВНИТЕ ПРОМЕНИ ВЪВ ВТОРИ СТЪЛБ
НА ПЕНСИОННИЯ МОДЕЛ В БЪЛГАРИЯ
Ас. д-р Йордан Йорданов ……...……. 334

ПАЗАРЪТ НА БАНКОВИ ДЕПОЗИТИ В БЪЛГАРИЯ:
ДИНАМИКА И СТРУКТУРНИ ИЗМЕНЕНИЯ
Ас. д-р Радослав Къновски …….....……. 340

ОЦЕНКА НА УСТОЙЧИВОСТТА НА АГРАРНИЯ СЕКТОР
В БЪЛГАРИЯ
Д-р Антон Сотиров, **Д-р Никола Пищалов** …….....……. 347

НАДНОРМЕНОТО ТЕГЛО И ЗАТЛЪСТЯВАНЕТО
КАТО РИСКОВ ФАКТОР ЗА ЗДРАВЕТО
Д-р Орлин Цветков …….....…….……. 354

МЕРКИ НА ФЕДЕРАЛНИЯ РЕЗЕРВ НА САЩ
ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА COVID-19
Д-р Свилен Колев .....…….……. 359

STATE AID ENFORCEMENT LAW IN THE ENERGY SECTOR
IN ALBANIA
Lecturer of Law, **Dr. Anduena Gjevori** ……..…….……. 366

БАНКОВАТА ТАЙНА КАТО КОМПОНЕНТА НА БАНКОВАТА
СИГУРНОСТ – ФИНАНСОВО-ПРАВНИ АСПЕКТИ
Преп. Игнат Папазов ……..…….……. 374

THE HISTORICAL EVOLUTION OF THE GOVERNMENT
SECURITIES MARKET IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA
Olesea Speian, PhD Student ……..……...…….……. 378

ПРОМЕНИ В ЕВРОПЕЙСКИТЕ РЕГУЛАТОРНИ КАПИТАЛОВИ
ИЗИСКВАНИЯ ЗА ПОКРИТИ ОБЛИГАЦИИ В УСЛОВИЯТА НА КРИЗА
Докторант Борислав Киров ..……...……..……. 386

АВТОМОБИЛНИЯТ ПАЗАР В БЪЛГАРИЯ И МЯСТОТО
НА ТЪРГОВСКИТЕ ПРЕДСТАВИТЕЛСТВА НА НЕГО
Докторант Ваня Галчева ……...……. 393

ЕФЕКТИ ВЪРХУ ПАРИЧНАТА ПОЛИТИКА В РЕЗУЛТАТ
ОТ НАМАЛЯВАНЕТО НА НАЛИЧНИТЕ ПАРИ В ОБРАЩЕНИЕ
Докторант Владимир Сиркаров ……..……. 398

ВЛИЯНИЕ НА КОЕФИЦИЕНТА P/E И ДИВИДЕНТНАТА
ДОХОДНОСТ ВЪРХУ ЦЕНИТЕ НА АКЦИИТЕ
НА БЪЛГАРСКИЯ КАПИТАЛОВ ПАЗАР
Докторант Владислав Любенов …….....…… 405

ВЪЗМОЖНОСТ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА МСП
В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЯ
Докторант Даниел Данчев …….....…… 413

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РЕГУЛИРАНЕ НА СОЦИАЛНОТО ОСИГУРЯВАНЕ
ЧРЕЗ ГРАНИЦИТЕ НА ОСИГУРИТЕЛНИЯ ДОХОД
Докторант Жанета Ангелова .....…… 421

ЦИФРОВАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ В ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО – СРЕДСТВО
ЗА ПОДОБРЯВАНЕ КАЧЕСТВОТО НА ЖИВОТ И РАДИКАЛНА
ПРОМЯНА НА НАЧИНА НА ПРЕДОСТАВЯНЕ НА МЕДИЦИНСКИ
И ЗДРАВНИ ГРИЖИ
Докторант Живка Петрова .....…… 429

ДЕБАТЪТ МЕЖДУ БАНКОВАТА И ВАЛУТНАТА ШКОЛА ОТ 19-И ВЕК –
ХАРАКТЕРИСТИКИ И ПАРАЛЕЛИ СЪС СЪВРЕМЕННИТЕ
МОНЕТАРНИ РЕАЛНОСТИ
Докторант Кузман Илиев .....…… 438

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД МЕНИДЖМЪНТА НА ЛЕЧЕБНИТЕ
ЗАВЕДЕНИЯ В УСЛОВИЯ НА ПАНДЕМИЯ ОТ COVID-19
(ПО ПРИМЕРА НА УНИВЕРСИТЕТСКА МНОГОПРОФИЛНА БОЛНИЦА
ЗА АКТИВНО ЛЕЧЕНИЕ „СЪРЦЕ И МОЗЪК“ – ПЛЕВЕН)
Докторант Люба Митева .....…… 446

БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГИИТЕ – ГОЛЕМИТЕ ПОЛЗИ
ЗА МАЛКИТЕ БАНКИ
Докторант Марина Милинова .....…… 453

ОТРИЦАТЕЛНИ ЛИХВЕНИ НИВА – ЕМПИРИЧЕН ОПИТ
Докторант Милена Пешева .....…… 460

ФИНАНСОВИЯТ ФЕЪРПЛЕЙ В ЖЕНСКИЯ ФУТБОЛ –
НЕОБХОДИМОСТ ИЛИ ВЪЗМОЖНОСТ
Докторант Нено Ненов ……..…… 468

ОТРАЖЕНИЕ НА КОВИД-19 ВЪРХУ ПРЕМИЙНИЯ ПРИХОД
ПО ЗАСТРАХОВКА „КАСКО“ НА МПС В БЪЛГАРИЯ
Докторант Николай Илиев ….…… 474

РАЗВИТИЕ НА ИМУЩЕСТВЕНОТО ЗАСТРАХОВАНЕ В БЪЛГАРИЯ
ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА ПРЕЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ОТНОШЕНИЯ
Докторант Радка Василева ….…… 480

КОНСОЛИДАЦИЯТА НА БАНКОВИЯ СЕКТОР
В БЪЛГАРИЯ КАТО ФАКТОР ЗА УСТОЙЧИВОСТ
Докторант Рая Драгоева ……..…… 488

ИНСТРУМЕНТИ ЗА ПРЕВЕНЦИЯ НА ДАНЪЧНИТЕ ИЗМАМИ
ПРИ ТЪРГОВИЯТА С ГОРИВА И НЕФТОПРОДУКТИ
Докторант Стефан Пешов .....……. 496

ПРОГНОЗИРАНЕ НА ПУБЛИЧНИТЕ ФИНАНСИ -
ОТКЛОНЕНИЕ НА ФАКТИЧЕСКОТО ИЗПЪЛНЕНИЕ
НА КОНСОЛИДИРАНАТА ФИСКАЛНА ПРОГРАМА
СПРЯМО ЗАКОНА ЗА БЮДЖЕТА НА БЪЛГАРИЯ
Докторант Юлиан Войнов .....……. 501

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, ОДИТ, СТАТИСТИКА И МАТЕМАТИКА

ЗА РОЛЯТА И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА
ПРИ ДОКУМЕНТИРАНЕТО В СЧЕТОВОДСТВОТО
Проф. д-р Атанас Атанасов .....……. 511

ОСОБЕНОСТИ ПРИ СЧЕТОВОДНОТО ОТЧИТАНЕ
НА СТОКИТЕ В УСЛОВИЯТА COVID-19
Доц. д-р Галя Иванова – Кузманова .....……. 517

АКТУАЛНИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
ПРЕД СЧЕТОВОДНАТА ПРОФЕСИЯ В КОНТЕКСТА
НА ПРОМЕНИТЕ СЛЕД БРЕКЗИТ
Доц. д-р Галина Чиприянова, Д-р Марий Стоянов .....……. 524

КЪМ НОВ ПОДХОД В ОБУЧЕНИЕТО
ПО МЕЖДУНАРОДНИ СТАНДАРТИ ЗА ФИНАНСОВО ОТЧИТАНЕ
Доц. д-р Диана Ималова, Доц. д-р Венцислав Вечев .....……. 532

СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРИЯ В КОНТЕКСТА
НА ЦЕЛИТЕ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ – СТАТИСТИЧЕСКИ АСПЕКТИ
Доц. д-р Красимира Славева .....……. 541

СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА ЗАВИСИМОСТТА МЕЖДУ
ЦИФРОВИЗАЦИЯТА НА ИКОНОМИКАТА И ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАСТЕЖ
Доц. д-р Маргарита Шопова, Гл. ас. д-р Евгени Овчинников,
Гл. ас. д-р Тихомир Върбанов .....……..…. 549

ПРИЛОЖЕНИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ СПОРАЗУМЕНИЯ ЗА СВОБОДНА
ТЪРГОВИЯ С ТРЕТИ СТРАНИ И ЗНАЧЕНИЕТО ИМ ОТ ПОЗИЦИЯТА
НА МИТНИЧЕСКИЯ КОНТРОЛ В ЕС
Доц. д-р Момчил Антов .....……..…. 557

INNOVATIVE METHODS FOR ACCOUNTING EDUCATION –
EXPERIENCE AND GLOBAL LESSONS LEARNED
Assoc. Prof. Nadya Velinova-Sokolova, PhD ……..……..…..…. 564

ВЪЗМОЖНОСТ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА МСП В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЯ

Докторант Даниел Данчев[1]

Резюме: *Пандемията от COVID-19, причини глобална икономическа криза с неясна продължителност и бизнесът трябва бързо да се приспособи към новите предизвикателства на пазара за да оцелее като търси възможности за развитие. Потенциален, тежък удар претърпяха малките и средни предприятия (МСП) в реалния сектор, които са гръбнакът на българската икономика. Европейската комисия и правителствата на национално ниво предприеха бързи действия за подпомагане на всички стопански субекти, които са засегнати в различна степен от предприетите мерки за борба с коронавируса.*

Ключови думи: *МСП, пандемия, икономика, рецесия*
JEL: M00, I18, P10, E30

OPPORTUNITY FOR SUSTAINABLE SME DEVELOPMENT IN THE CONDITIONS OF A PANDEMIC

Daniel Danchev, PhD Student[2]

Abstract: *The COVID-19 pandemic has caused a global economic crisis of uncertain duration, and businesses need to adapt quickly to new market challenges in order to survive by looking for development opportunities. The small and medium enterprises (SMEs) in the real sector, which are the backbone of the Bulgarian economy, suffered a potential, severe blow. The European Commission and governments at national level have taken swift action to support all businesses that are affected to varying degrees by the measures taken to combat the coronavirus.*

Key words: *SMEs, pandemic, economy, recession*
JEL**:** M**00, I18, P10,** E30

Въведение

Бизнесът в България понесе тежки загуби от предприетите ограничителни мерки за борба с пандемията от коронавирус като се затвориха определени производства и услуги, сви се потреблението, редуцираха се глобалните доставки, а голямото търсене на основни суровини (дървесина, петрол, газ, пшеница и др.) на световните пазари за производството, доведе до чувствително покачване на техните цени. Глобалната икономическа рецесия доведе до много фирмени фалити у нас, друга част от бизнеса, ще трябва да се адаптира бързо към новите условия и бизнес модели за дигитално развитие, защото предприетите мерки от правителството могат да компенсират само част от понесените загуби.

[1] d_danchev@eurostill.bg, СА „Д. А. Ценов“ гр. Свищов, катедра „Финанси и кредит“
[2] d_danchev@eurostill.bg, SA ‘D. A. Tsenov” – Svishtov, Finance and Credit Department

1. **ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД МЕНИДЖМЪНТА НА МСП В УСЛОВИЯТЯ НА КОВИТ** -19

Въведените в национален и международен план извънредни мерки за борба с COVID-19 за запазване на живота и здравето на хората, оказват негативно въздействие върху бизнес и икономиката на България. Икономическата рецесия засяга тежко малките и средни предприятия (МСП), особено тези от реалния сектор и помощите, които представя правителството за подпомагане на бизнеса не могат да компенсират на 100% претърпените загуби, но олекотяват шоковия ефект на кризата. Различните политики на правителството за подкрепата на заетите в този сектор са насочени най-вече към спасяване на бизнеса и запазване на заетостта. Те включват преки парични помощи, финансиране с различен процент на самоучастие, различни финансови и данъчни облекчения за бърз рестарт на дейността след края на пандемията.

Към предизвикателствата, които предстоят пред фирмения мениджмънт и маркетинг, представени от Филип Котлър в началото на 21 век се отнасят : *навлизането „в нова епоха - епохата на турбулентността, която се характеризира с периоди на ново дефинирана „нормалност“, изпъстрена с внезапни прояви на просперитет и спад, с по-резки и неочаквани икономически и климатични промени*“ (Филип Котлър и Джон Каслионе, 2009, стр. 108). Тук трябва да добавим и глобалната криза от ограничителните мерки за борба с пандемията от коронавирус, чиято продължителност има непредсказуем хоризонт (Виж. фиг.1).

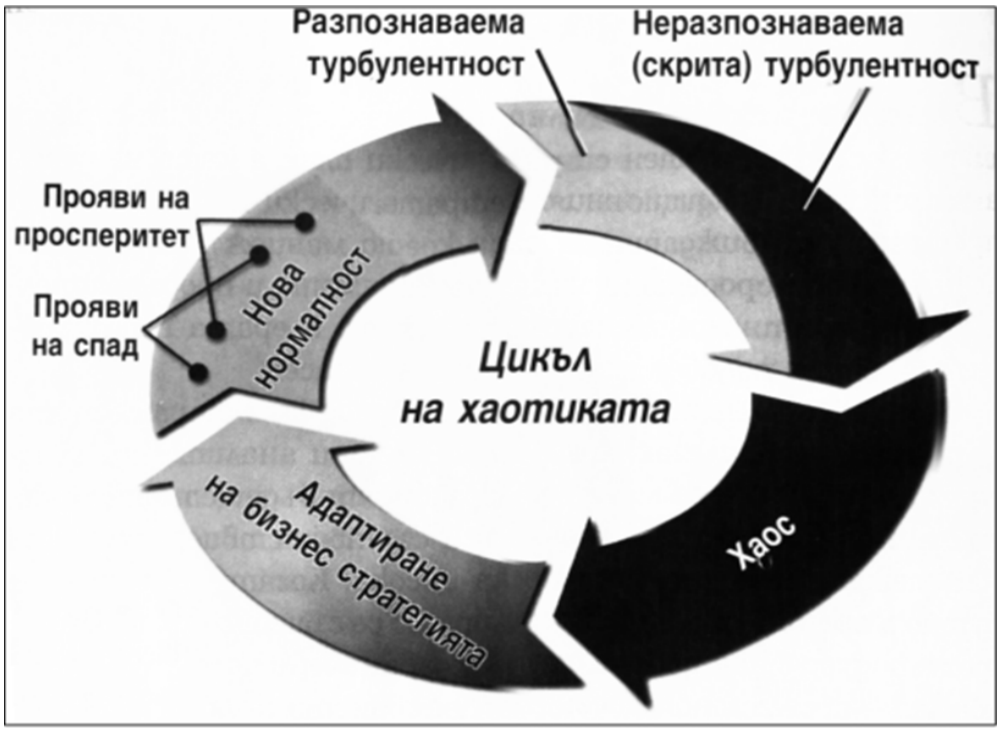

Фигура.1. Цикъл на хаотиката

Източник: Ф. Котлър и Джон Каслионе, Хаотика. Мениджмънт и маркетниг в епохата на турболентността

Това са основните акценти, които представя Котлър с навлизането „*в нова ера на хаотика и повишаваща се нестабилност, информационна революция, унищожителни иновационни технологии и все по-агресивна хиперконкуренция, където изграждането и внедряването на предупредителни механизми, които да успяват да уловят признаците на кризата, ще е жизнено важно за оцеляването на всяка бизнес организация*“. (Филип Котлър и Джон Каслионе, 2009)

Това означава, че новите предизвикателства пред мениджмънта на МСП, ще изискват изграждането на по-точни механизми за управление, които да предвиждат настъпването и продължителността на определени локални и глобални кризи. Изграждането на такива *предупредителни механизми, според Ф. Котлър, които да долавят цикъла на хаотика и да адаптират бизнес стратегията към надвисналите рискове преди да е настъпил пълният хаос е задължително за оцеляването на всяка фирма.*

Мениджърите на МСП, които управляват и контролират дейността на фирмите, трябва да отчитат и балансират външната информация от изградените „*предупредителни механизми*“ за адаптация към „*цикличността на хаотиката*“ и „вътрешната информация за тенденции и процеси във фирмената дейност, което ще им позволява постигане на много точни оценки на дейността и състоянието, чрез ефективно бизнес оценяване като основен индикатор за това, дали те следват своите цели и работят в интерес на собствениците и икономиката.“ (Александър Ганчев, Нигохос Канарян, Владимир Сиркаров, Любомир Димитров, 2018, стр. 20)

Става все по трудно за мениджърите при изграждането на такива механизми и такава система за управление, която „да определи какви продукти, процеси и звена от дейността, ще влияят върху нейната ефективност. Управленската система трябва да отчита и анализира съвкупността от показатели като балансира между външни отчетни данни и вътрешните характеристики на организацията на бизнеса, иновациите и развитието.“ (Светослав Илийчовски и Венцислав Перков, 2016, стр. 200-201)

Мерките за борба с пандемията от коронавируса, нарушават бързо баланса между развитието на глобалната икономика, иновационните технологии, контролни механизми на институциите и здравето на работниците и служителите. Бързото адаптиране на фирмите, чрез изграждане на ефективен стратегически мениджмънт за преодоляване на тези неблагоприятните условия, ще гарантира тяхното устойчиво развитие.

Икономическата криза, свързана с пандемията удря най-силно реалния сектор, който търпи големи загуби, заради спирането на дейността на голяма част от фирмите (туристически агенции, вериги ресторанти, барове и кафенета и др.) Въпреки бързите и решителни действия на правителствата от края на 2019г. и началото на 2020г. за борба с Ковид-19 и подпомагане на бизнеса и домакинствата, ударът върху европейската икономика и в частност към малките и средни предприятия е много тежък. Това поставя Европа

в рецесия през цялата 2020г. като краткосрочен характер на ограничителните мерки и помощи към бизнеса и населението от правителствата имат за цел да подобрят адаптацията и възстановяването на икономиката след края на пандемията. Честите кризи, климатичните промени и екзогенни шокове като Ковит-19, влияят силно върху бизнес цикъла и изисква активна правителствена подкрепа за адаптиране на МСП към новите социално-икономически реалности и по добра финансова устойчивост.

„Мениджърите могат да използват различен набор от инструменти и техники на финансовия анализ за изследване, оценяване, определяне и оптимизиране на своите решения за постигане на финансова устойчивост.“ (Андрей Захариев, Величко Адамов, Джони Холст, Нигохос Канарян, Александър Ганчев, 2006, стр. 54). В условията на пандемия, при въвеждането на такива ограничителни мерки за дейността на фирмите, при борбата с коронавируса е невъзможно МСП да се справят сами с кризата.

Има няколко общи политики за предприемане на икономически мерки за борба с кризата, които се провеждат в европейските страни за подпомагане на бизнеса в Европа. Те могат да се обособят в няколко важни направления:

- финансова подкрепа на засегнатите малки и средни предприятия за запазване на добра ликвидност, което включва краткосрочни финансови помощи или държавни гаранции за изгодно банково кредитиране, данъчни облекчения и разсрочване на данъчни и осигурителни плащания, както и отлагане с няколко месеца на крайните срокове за някой данъчни плащания;
- финансови мерки за овладяване на кризата в здравната и социална сфера;
- мерки за запазване на работни места и доходи на засегнатите от кризата работници и служители, заети в реалния сектор;
- помощи от европейски фондове за борба с Ковид-19.

Цената, която плаща европейската икономика и в частност икономиката на България за борба с коронавируса е много висока. През 2020г. това наложи преструктуриране на бюджетите на почти всички европейски държави за посрещане на новите предизвикателства с непредвидени бюджетни разходи за справяне с епидемията. Мерките за подпомагане на бизнеса не могат да компенсират регистрираните загуби от МСП, но спомагат да облекчат шоковия удар и за по-бърза адаптация към новите реалности, с неясен времеви хоризонт. За целта – най-ефективното подобряване на ликвидността за МСП, засегнати от кризата може да се постигне, чрез засилване на политиката за държавни гаранции по преференциални кредити през Българската банка за развитие (ББР).

2. СТРУКТУРНА ИКОНОМИЧЕСКА РЕФОРМА – ЗА ПОВИШАВАНЕ НА ИНОВАЦИОННИЯ ПОТЕНЦИАЛ НА МСП В БЪЛГАРИЯ

Динамичното развитие на МСП в България през периода 2009-2019г. беше нарушено с настъпването на пандемията от коронавирус, която вкара в рецесия европейската и в частност българската икономика. Сравнително стабилни, МСП показаха добра финансова устойчивост на фона на строгите ограничителни мерки за борбата с Ковид-19. Това се случва благодарение на реализирането на няколко важни проекта преди кризата, които повишават значително техния иновационния потенциал. Това са:

- проект за „Повишаване на иновационния капацитет на малките и средните предприятия (МСП)“ (SME Innovation Capacity Boost - SMEInnoBoost), който се реализира в рамките на транснационалната програма „Балкани - Средиземно море 2014 - 2020“. Успешното реализиране на Проекта спомага за повишаването на транснационалния иновационен капацитет на МСП и за създаването на устойчиви мрежови формации, иновационни клъстери с други МСП от Балкано - Средиземноморския регион, за да се споделят ноу-хау и да се разработят тристранни партньорства и иновативни производства. По този проект Националният статистически институт (НСИ) като партньор, разработва Система за самооценка на предприятията (SAT). Тази система дава възможност да се определят качествата на тестваното предприятие и неговата способност за внедряване на иновативни продукти и услуги. В началото на 2016 г. Националният статистически институт разработва проект „Статистика на фамилния бизнес” по Споразумение за субсидия с Европейската комисия № 692654 от 18.12.2015 година. Възложител на проекта е Европейската изпълнителна агенция за малки и средни предприятия (EASME), който трябва да бъде изпълнен в рамките на Програмата за конкурентоспособност на предприятията и МСП, 2014 - 2020, приета с Регламент (ЕС) № 1287/2013 на ЕП на Съвета от 11 декември 2013 г;
- програмата ОПИК 2014-2020 г., която представя мерки за отстраняване на пречките пред МСП за въвеждане на иновациите като оказва влияние върху подобряването на достъпа до целево финансиране на специфични категории предприятия генериращи продукция с висока добавена стойност;
- през 2015г. НСИ участва в Проект „Статистика на фамилния бизнес”, финансиран от Европейската комисия за провеждане на статистическо изследване, с конкретни данни за потенциала на фамилния бизнес, като основната цел е подкрепа и популяризирането му - съгласно Законодателния акт за малкия бизнес. Получените резултати по този проект се представят в доклад на НСИ до Европейската комисия.

За периода преди пандемията МСП регистрират по-висок ръст на добавената стойност от този на големите компании - над 10% годишно. Подкрепата за пренастройване на техния бизнес към високотехнологични производства и

услуги с интензивно използване на научните постижения, значително увеличава и приноса на сектора и към заетостта, като тенденцията се наблюдава още през 2009 г., когато МСП у нас осигуряват работа на 76% от всички заети в страната. Очакванията са тази тенденция да се запази и през следващите десет години, с преодоляването на кризата, предизвикана от Ковид-19.

Най-засегнати от ограничителните мерки за борба с пандемията от коронавируса са малките и средни предприятия, работещи в реалния сектор (фирми, чиито производства зависят от глобалните вериги за доставки, ресторантьорство, хотелиерството, туристически агенции и оператори и т.н.). Кризата доведе до нарушаване на доставките и повишаване на цените на основни суровини и материали. Това поставя бизнеса под риск да се справи с новите предизвикателства на времето в условията на пандемия. Навлизането на България в политическа криза задълбочава проблемите пред малките и средни предприятия със забавянето да се представи пред Европейската комисия, Плана за възстановяване и устойчивост, който трябва да осигури безвъзмездно финансиране до 2026г. в размер на 12.6 млрд. лв. за важните реформи в бизнеса, свързани с преминаването към високоефективно, екологично производство и дигитализация.

Правителствена подкрепа, ще подобри ликвидната на МСП, след кризата като се съчетае с реално увеличаване на държавните гаранции по преференциални кредити, чрез търговските банки и Българската банка за развитие (ББР).

Дигитализирането на малкия и среден бизнес и внедряването на IT специалисти, ще подпомогнат за бързото му адаптиране към новите реалности на пазара, след кризата. Надеждите за бързо възстановяване на МСП може да се реализира с представения от министерство на икономиката проект на програма "Конкурентоспособност и иновации в предприятията" 2021-2027г. Този проект може да се разглежда като важна част от стратегическите програмни документи на Република България за „осъществяването на индустриална и цифрова трансформация на българската икономика, чрез ефективно управление на средствата от фондовете на Европейския съюз за програмен период 2021-2027 г.“

Успешното реализирането на този Проект, ще подпомогне решително, възстановяването на малките и средните предприятия в България от кризата, които са приоритет на програмата, която е структурирана в два приоритета[3]:

- **Приоритет 1** „Иновации и растеж“ и
- **Приоритет 2** „Кръгова икономика“,

Тези приоритети си поставят основни цели, които съвпадат с целите на европейската политика за подпомагане на предприятията на европейско ниво, които могат да се представят в две направления[4]:

[3] Виж програма на министерството на икономиката –„Конкурентоспособност и иновации в предприятията“ 2021-2027г.

[4] Виж програма на министерството на икономиката –„Конкурентоспособност и иновации в предприятията“ 2021-2027г.

♦ **Цел на политиката 1** - изграждане на по-конкурентоспособна и по-интелигентна европейска икономика, чрез насърчаване на иновативна и интелигентна икономическа трансформация и регионална свързаност на информационни и комуникационни технологии (ИКТ);

♦ **Цел на политиката 2** – създаване на по-зелена, нисковъглеродна и устойчива европейска икономика, чрез преход към нулеви нетни въглеродни емисии, насърчаване на чист и справедлив енергиен преход, зелени и сини инвестиции, кръгова икономика, смекчаване на последиците от изменението на климата и приспособяване към него, превенция и управление на риска и устойчива градска мобилност.

Можем да направим извода, че реализирането на Програмата (ПКИП 2021-2027г.), ще подпомогне бързото възстановяване на МСП, насочването им към иновативни технологични продукти и стабилизиране на икономическия растеж на България. Проектът на програма „Конкурентоспособност и иновации в предприятията“ 2021-2027 г. има обвързаност и съвпада с целите и приоритетите на няколко важни за реализиране национални стратегически документи :

- Националната програма за развитие България 2030;
- Иновационната стратегия за интелигентна специализация за периода 2021-2027 г.;
- Националната стратегия за МСП в България 2021-2027 г.;
- Цифрова трансформация на България за периода 2020-2030;
- Стратегия и план за действие за преход към кръгова икономика на Република България за периода 2021-2027 г.;
- Интегрирания национален план в областта на енергетиката и климата на Република България 2021-2030 (ИНПЕК).

Реализирането на тези стратегически документи, ще помогне на българските МСП да преодолеят своето изоставане при внедряване на иновации в производствените процеси и услугите, устойчив растеж и цифрова трансформация, равноправно партньорство и подобряване на конкурентоспособността към водещи световни компании. Въпреки негативното влияние на мерките за борба с COVID-19, мениджърските екипи на фирмите и през 2021г. трябваше да останат в близост до бизнеса си за да преодолеят затрудненията с комуникацията и необходимостта от нови каналите за доставка и реализация на готова продукция. МСП не трябва да губят стартъп усещането по отношение на иновативните дейности, предлагане и популяризиране на нови продукти (обсъждани с най-добрите инженери, търговци, доставчици, потребители), чрез микса от рекламни канали (дигитални, печатни медии, електронни и мобилни устройства). Въвеждането на нови технологии и дигитализацията на мрежата, ще повишат качеството на представените услуги за потребителите, а използването информационните канали, ще даде възможност да се използват добрите практики за решаване на професионалните проблеми, свързани с COVID-19.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Фирменият мениджмънт на МСП трябва да отчита, някой секторни и регионални различия и особености в изоставането на българската икономика, в сравнение с европейската, които поставят необходимост от трансформиране на съществуващ бизнес климата, повишаване степента на технологично развитие, производителността на труда, енергийна ефективност на производството, конкурентоспособността и др.

Безвъзмездната финансова помощ, която ще се предостави от Европейската комисия по Плана за възстановяване и устойчивост до 2026 г. в размер на 12.6 млрд. лв., трябва да бъде използвана ефективно за преструктуриране на българската икономика и най-вече към дейността на малкия и среден бизнес – за въвеждане на *цифрови технологии, устойчиво развитие, кръгова икономика и енергийна и ресурсна ефективност*, където изоставаме значително от европейските компании. Насочването на структурната реформа към МСП – за внедряване на такива високотехнологични производства и услуги, с интензивно използване на знания, ще доведе до чувствително увеличаване на дела на заетите в тях лица, възможност да произвеждат продукция с по-висока добавена стойност и до нарастване на темпа на икономически растеж, в сравнение с този на големите компании. С цифровизацията и въвеждането на кръгова икономика, ще се ускори процесът за преодоляване на съществуващите регионални различия. Важно значение за устойчивото развитие на националната икономика, ще има финансирането и реализирането на инвестиционни проекти за модернизиране на производството на малките и средни предприятия, чрез екологосъобразни технологии, за подобряване на енергийната и екологичната инфраструктура.

Използвани източници:

Александър Ганчев, Нигохос Канарян, Владимир Сиркаров, Любомир Димитров. (2018). *Бизнес оценяване.* София: Фабер.

Андрей Захариев, Величко Адамов, Джони Холст, Нигохос Канарян, Александър Ганчев. (2006). *Финансов анализ.* Велико Търново: Абагар.

Светослав Илийчовски и Венцислав Перков. (2016). *Оценка на бизнеса.* Свищов: АИ Ценов.

Филип Котлър и Джон Каслионе. (2009). *Хаотика. Мениджмънт и маркетинг в епохата на турболентността.* София: Хеликон.